

A szenvedés és a rossz problémája és bibliai megoldásai

Ha Isten jó és mindenható, miért van annyi baj a világon?

Hargitai Róbert (www.hivo.hu), 2025. 12. 31.

Változtatás nélkül szabadon másolható.

Főként Tim(othy) Keller és Don(ald) Carson két könyve (és Carson doktori értekezése) alapján

A (bibliai) rövidítéseket, a Bibliát és fordításait illetően ld. hivo.hu/00biblia.htm.

Tartalom

1. A kultúrák és a kereszténység válaszai a szenvedésre	1
2. A kereszténység rövid története és kettős győzelme – a reformáció előtt és után	2
A. A korai kereszténység	2
B. A reformáció előzményei	3
C. A reformáció (és különösen Luther) hatása	3
D. Néhány fontos következmény és konklúzió	4
3. A rossz problémája – Isten jósaágos teljhatalma és az ember szabadsága, felelőssége	6
A. Teodíceák helyett védelem	6
B. A feszültség és feloldása: Isten természete	7
C. Az imádság rejtélye és az evangéliumot nem ismerő emberek üdvözülése	8
D. Konklúzió	8
4. Felkészülés a szenvedésre	9
5. Istennel járva a szenvedés tüzeiben	10
A. Zokogunk	10
B. Bízunk, imádkozunk	10
C. Gondolkodunk, hálát adunk, szeretünk, remélünk	11

Ha elég sokáig élünk, **szenvedni fogunk**: előbb-utóbb fájdalom, betegség, gyász, hiány, veszteség ér minket. Az egyetlen alternatíva a korai halálunk. Egész életünket a **halál** sötét és fenyegető, elkerülhetetlenül közeledő valóságának árnyékában, „morajlásában” éljük le. A világ tele van fájdalommal és szenvedéssel, ami **a Biblia egyik fő témája**. Mindez **súlyos kérdéseket** vet föl. Például: Ha Isten jó és mindenható, akkor miért tapasztalunk annyi rosszat és szenvedést? Ha Ő teremtett mindent, honnan ered a rossz, a gonosz(ság)? Mi az oka és a célja? Miért ér annyi baj Istenben hívő, jó és hű embereket is? Miért nem hallgatja meg sokszor az imádságaikat? Mindeközben nagy gazemberek miért élhetik vígan világukat? E kérdésekre **senkinek nincsenek könnyű és kielégítő válaszai**. A megválaszolásuk **alapos gondolkodást** igényel, ami bőven megtérülhet a szenvedés idején (akár minket ér, akár szeretteinket), mert segít azt felkészültebben átélnünk.

Írásom zöme Timothy Keller *Istennel a szenvedés kohójában* (Harmat – Koinónia, 2016) c. könyvére épül, a 3.B–C. pont pedig főként D. A. Carson *How Long, O Lord: Reflections on Suffering and Evil* (DCHL, Meddig, Uram – Gondolatok a szenvedésről és a rosszról, Baker, 2006 [1. kiadás: 1990]) c. könyvének 11. fejezetére (és doktori disszertációjára, ld. alább). Látni

fogjuk, hogy **mindkét szerzőnek jócskán kijutott a szenvedésből** – talán ezért is írtak róla remekműveket.

1. A kultúrák és a kereszténység válaszai a szenvedésre

0.a. Keller idézi* Max Scheler társadalomfilozófust: „A világ nagy vallási és filozófiai bölcseinek tanításában, útmutatásában **központi szerepet** kap a *fájdalom és szenvedés értelmének* keresése.« Scheler szerint minden társadalom kiválasztja e tanítások néhány formáját, hogy tagjainak »irányt mutasson... a szenvedés helyes megközelítéséhez, a megküzdés követendő stratégiáihoz...« Szociológusok, antropológusok foglalkoznak a különböző kultúrák által gyakorolt megküzdési módszerek elemzésével, összehasonlításával, azt vizsgálva, miként készítik fel azok a társadalom tagjait a gyász, a fájdalom és a veszteség elviselésére. Az összehasonlítás eredményeként pedig rendszerint azzal szembesülünk, hogy **a mi modern, elvilágiasodott nyugati kultúránk teljesít leggyengébben e téren.**» (24. o.) A problémának különös élt és nyomatékot ad az a körülmény, hogy a mai nyugati gondolkodás és megközelítés **az élvezetet és a szabadságot tekinti a legfőbb jónak**, a boldogság titkának, s mindenáron **kerülni igyekszik a szenvedést és a fájdalmat mint alapvető rosszat.**

* Max Scheler: „The Meaning of Suffering” (A szenvedés értelme), in *On Feeling, Knowing, and Valuing: Selected Writings* (Az érzésről, tudásról és megbecsülésről – Válogatott írások), szerk. H. J. Bershady (University of Chicago Press, 1992), 98. o.

0.b. A **különböző kultúrák alapvetően négyféle megküzdési módot** alkalmaznak, melyek a **nyugatival** együtt az alábbi táblázatban láthatók (részletezésüket ld. alább; a táblázat és a másként nem jelzett idézetek forrása: 40–43. o., Keller ismét Schelert idézi).

	1. moralista	2.öntranszcendens	3. fatalista	4. dualista	5. nyugati
Ok	rossz tettek	illúzió	végzet	kozmosz harc	véletlen
Válasz	Tégy jót!	Szakadj el!	Tarts ki!	Tisztulj meg!	módszerek
Eredmény	örök boldogság	megvilágosodás	dicsőség, tisztesség	a jó győzelme	jobb társadalom

A **KERESZTÉNYSÉG** mindezekről jelentősen eltérő, **egyedi megközelítést nyújt**, ami az alábbiakban különbözik a többiétől:

1. A **karma tanának moralista követőitől (pl. hinduk)** eltérően – akik szerint az ember mindig megérdemelten szenved – gyakran **igazságtalannak és aránytalannak tartja a szenvedést**. Az élet nem igazságos; sokszor épp a jó emberek sorsa a legnehezebb. Így a kereszténység teljes mélységében és súlyával elismeri a szenvedést (ld. Jób könyvét és Jézus életét, alább is). „Az egész keresztény hitrendszer középpontjában »az ártatlan ember eszményképe áll, aki készséggel fogadja a mások által kiérdemelt szenvedést... A szenvedés... a szenvedő személy isteni természete révén egy csodálatos, nemesebb szintre lép.« A keresztre tekintve a szenvedés immár »nem büntetés, hanem megtisztulás.«”

2. Az **önmagunk meghaladását szorgalmazóktól (pl. buddhisták)** eltérően nem illuzórikusnak, hanem nagyon is valóságosnak tekinti a szenvedést. „»Nincs újraértelmezés: a fájdalom fájdalom, nyomorúság; az öröm öröm, boldogság, jó, nem pedig béke... amit Buddha a

legfőbb jónak tekint. A kereszténységben nem az érzékelés tompul, hanem a lélek válik egyre érettebbé a szenvedés teljes elviselésében.« Jézus ugyanerre mutat példát. A Gecsemáné-kertben így szól: »Szomorú az én lelkem mindhalálig.« (Mk 14,34) Gyötrelmében, miközben imádkozik, vért verejtékezik (Lk 22,44). Szó sincs békéről és megnyugvásról, sem a földi dolgoktól való eltávolodásról és belső csendről, sőt így szól Atyjához: »ne az én akaratom legyen meg, hanem a tied.« (Mk 14,36)»

3. „A **szégyen- és dicsőség**alapú kultúrák [pl. a muszlimok] fatalistább felfogásával ellentétben »a kereszténységben nincs nyoma az ősi arroganciának... sem a szenvedő önimádatának, aki szenvedése mértékét saját erejéhez méri, amelyről társai tesznek tanúbizonyságot«. A balsors sztoikus tűrése helyett »a kereszténységben szabadon és élesen hangzik fel a szenvedő teremtmény kiáltása«, még a keresztről is. A keresztényeknek szabad – sőt ajánlott – felkiáltaniuk és kérdéseket föltenniük fájdalmukban.”

4. „A **dualista (és bizonyos értelemben a moralista)** felfogástól eltérően a kereszténység nem úgy tekint a szenvedésre, mint ami által, vagyis a fájdalom minél bátrabb elviselése révén leróhatjuk tartozásunkat bűneink miatt. A kereszténység nem tanít olyasmit, miszerint »az aszkézis, önkéntes önsanyargatás... lelki békét tenné az embert, vagy közelebb lehet kerülni általa Istenhez... Az az értelmezés, miszerint maga a szenvedés viszi közelebb az embert Istenhez, sokkal inkább görög és neoplatonista megközelítés, mint keresztény.« Ezenkívül, a dualizmus jókra és rosszakra osztja fel az emberiséget, a szenvedést pedig az erény pecsétjeként és az erkölcsi felsőbbrendűség jeleként fogja fel, ezáltal feljogosítva a szenvedőt, hogy sötét színben tüntessen föl minden olyan csoportot, amely szenvedését okozza.”

5. A **nyugati modern ember** jellemzően eszköztelen a tragédiák kezelését illetően, így kénytelen más kultúrákban fogódzót keresni. E téren feltűnően gyengébbek vagyunk egyfelől az előző nemzedékeknél – akik gyakran szembesültek gyermekeik és mások halálával –, másfelől a többi kultúránál, melyek válaszokat adnak az emberi élet céljának kérdésére, és e cél elérése egyik eszközeként tartják a szenvedést. „A mai nyugati kultúra azonban másként működik. A világi szemlélet szerint semmi sem létezik az anyagi világon túl, ezért életünk végső célja, hogy egy olyan életet választhassunk magunknak, amely boldoggá tesz bennünket. Ebben a szemléletben azonban nincs helye a szenvedésnek, sőt kifejezetten akadályozó tényező a történetben. E megközelítés szerint a szenvedés kerülendő, vagy legalábbis a lehető legkisebb mértékűvé mérséklendő.” (27. o.)

6. „A **keresztény** felfogásban a kegyelemé a főszerep. Krisztusban megbocsátás és szeretet az osztályrészünk, s Isten a családjába fogad bennünket. Mindezt érdemtelenül kapjuk, tehát felszabadulunk a kísértés alól, hogy büszkékké legyünk szenvedéseinkre. Továbbá az említett felbecsülhetetlen ajándékok élvezete elviselhetővé teszi számunkra a kínokat. »Nem a boldog túlvilági élet dicsőséges távlata, hanem Isten kegyelmének megtapasztalása szabadított fel hatalmas erőket a mártírokban, amikor haláltusájukat vívták«. Való igaz, nem csupán az említett örömök teszik elviselhetővé a fájdalmat, hanem maga a fájdalom is fokozza az említett örömöket, még gyötrelmeink kellős közepén is. »A szenvedés keresztény tana többet vár tőlünk, mint megadóan tűrni a fájdalmat... Az élet fájdalmai, kínjai lélekben felemelnek, tekintetünket... a krisztusi megváltás központi, spirituális értékeire irányítják.«”

7. „Milyen **hatást** várhatunk a szenvedés keresztény megközelítésétől a világi kultúra

megoldásaihoz viszonyítva?” **Röviden összefoglalva:** „A kereszténység tanítása a fatalizmussal szemben: a szenvedés elsöprő erejű; a buddhizmussal szemben: a szenvedés valóságos; a karmával szemben: a szenvedés gyakran igazságtalan; a nyugati gondolkodással szemben: a szenvedésnek van értelme. A szenvedésnek tehát **célja** van, és ha helyesen nézünk vele szembe, **Isten szeretetének kellős közepén találhatjuk magunkat**; kitartóbban és nagyobb lelkierővel viselhetjük el, semmint el tudnánk képzelni. A szenvedéssel kapcsolatban a buddhizmus azt tanítja: fogadd el; a karma: fizess meg; a fatalizmus: tűrj hősiesen; a nyugati világ: kerüld el vagy szüntesd meg. Keresztény szemszögből **valamennyi említett szemlélet hordoz némi igazságot**. Igaz, hogy hátat kell fordítanunk az anyagi javak túlzott szeretetének. Igen, a Biblia valóban tanítja, hogy a világban tapasztalható szenvedés részben annak következménye, hogy az emberiség elfordult Istentől. Igen, tűrnünk kell a szenvedést, nem hagyhatjuk, hogy megsemmisítsen bennünket. A nyugati világnak is igaza van: ne törődjünk bele túl könnyen a bennünket fenyegető körülményekbe, amelyeken változtathatunk. Az ősi gondolkodás valóban túl passzívan viszonyult a körülményekhez és az igazságtalanságokhoz. Ám amint láthattuk, keresztény szempontból **valamennyi megközelítés meglehetősen leegyszerűsíti a kérdést, más szóval fél igazságokból áll**. Jézus Krisztus példája és megváltó munkája az összes említett szemléletet egyesíti, de egyben meg is haladja. Nagyszerű esszéje végén Scheler megismétli állítását, miszerint **a kereszténység végső soron minden más szemlélet fordítottja**. »Az ókor embere számára... a külvilág boldog és örömteli hely volt, miközben a *lényege* végtelenül szomorú és sötét. A gondtalan ókor derűs felszíne mögött a 'véletlen' és a 'végzet' ólálkodott. A keresztény ember számára a külvilág sötét és szenvedésekkel teli, ám a lényegét tekintve maga a szintiszta boldogság és gyönyörűség.«”

8. **Dióhéjban a lényeg:** a Biblia Istene személyes és végtelen, szuverén és szenvedő Isten, aki velünk van a szenvedésben; magára veszi, felhasználja, átformálja és hihetetlenül megkönnyíti azt. Végső válasza a szenvedésre Krisztus kereszthalála és az új teremtes. Ő meghalt helyettünk a kereszten a bűneinkért – ez az egész emberi történelem csúcspontja, ahol **Isten szentsége** (a bűn elleni jogos haragja, igazságos ítélete) **és szeretete** (megbocsátása, kegyelme) **találkozik és egyesül**. A továbbiakban kissé jobban kifejtjük e felfogás történetét, megvalósulását és személyesebb, gyakorlatibb következményeit.

2. A kereszténység rövid története és kettős győzelme – a reformáció előtt és után

A. A korai kereszténység

1. „A keresztények szenvedéssel kapcsolatos nézetei meghatározónak bizonyultak abban a folyamatban, ahogy a hit elterjedt a Római Birodalomban, illetve az egész emberiség gondolkodására is felbecsülhetetlenül jelentős hatást gyakoroltak – írja Keller. – A korai keresztény tanítók és szerzők nemcsak érvekkel igyekeztek alátámasztani, hogy a kereszténység logikusabb magyarázatot kínál a szenvedés problematikájára, hanem **a keresztények életét is bizonyítékként kínálták fel**. Szent Ciprián [3. századi karthágói püspök] például megemlíti, hogy a borzalmas járványok idején a keresztények sosem hagyták magukra beteg szeretteiket, nem menekültek el a városokból, mint a pogány lakosság. Ott

maradtak ápolni a betegeket, és nyugodtan várták a halált.” (56. o.)

2. Több fontos tényező is közrejátszott a kereszténység felülkerekedésében, köztük a **keresztények szeretete, reménysége és a feltámadásba vetett sajátos hite**. A világi humanista Luc Ferry* „felteszi a kérdést: Mire vágyunk mindennél jobban? Arra, hogy megértsenek és szeressenek bennünket, és ne magányosan éljünk – tehát »ne haljunk meg, és [szeretteink] se haljanak meg«.” (50. o.) „A sztoikus filozófia tanítása szerint a halál után az ember ugyan az univerzum része marad, de nem különálló individuumként. Ahogy Ferry összefoglalja: »A sztoikus megváltástan határozottan *anonim és imperszonális*, azaz személytelen. Való igaz, az örökkévalóság ígéretével kecsegtet, ám csupán annak személytelen formájával, a *kozmosz* tudattalan részeként.« A keresztények azonban – mivel több száz szemtanú állította, hogy látta a feltámadt Krisztust – hittek a feltámadásban. Ez vár tehát ráink a jövőben, a megváltást az egyén szintjén tapasztalhatjuk meg, a halál után megőrizhetjük személyiségünket, megszépülünk és tökéletessé válunk. A jövő a tökéletes, akadály nélküli szeretet megtapasztalását tartogatja számunkra Istennel és embertársainkkal kapcsolatban egyaránt.” (57–9. o.) Minderre az ad garanciát, hogy Krisztus ilyen hús-vér, de tökéletes testben támadt fel – a tanítványai szeme láttára halat evett, de tetszése szerint megjelent a zárt ajtajú teremben, majd eltűnt onnan (Lk 24,41; Jn 20,19.26) –, és ugyanilyen testet ígért követőinek (Jn 11,25-26; 1Kor 15,47-58). Ráadásul a kereszténység a görög filozófiánál **„jóval nagyobb teret enged a gyász és a bánat kifejezésének”**. Lázár sírjánál maga Jézus *„háborgott lelkében, és megrendült”*, majd *„könnyekre fakadt”* (Jn 11,33.35).** Azonban a keresztények a **pogányoktól eltérően, reménységgel gyászolnak**, bánatukban is megtapasztalva egy mélyebb örömet (1Thessz 4,13). Gyászuk jellege összhangban áll(hat) hitük minőségével, mélységével is.

* Luc Ferry: *A Brief History of Thought: A Philosophical Guide to Living* (A gondolkodás rövid története – Filozófiai kalauz az élethez, Harper, 2010).

** Kérdés, mi váltotta ki Jézus könnyeit. Lázár elvesztése aligha, mert tudta, hogy pár perc múlva fel fogja támasztani őt (Jn 11,11-14). Inkább talán az, hogy szerettei szenvedésében szembesült a bűn hatásaival, s mélyen együtt érző ember volt: *„Amikor Jézus látta, hogy Mária sír, és a vele jött zsidók is sírnak, háborgott lelkében, és megrendült. Megkérdezte: Hova helyeztéték őt? Azt felelték: Uram, jöjj és lásd meg! Jézus könnyekre fakadt”* (Jn 11,33-35).

B. A reformáció előzményei

1. Idővel **„jelentős változás** következett be az egyház gondolkodásában, még ha fokozatosan is. A keresztények egyre inkább úgy vélték, hogy »[a szenvedésre adott] megfelelő reakció a csendes tűrés, hogy az ember ezúton Isten kegyelméből kiérdemelje a mennyországot«. Más szóval, a **szenvedés** – a keleti vallások karmatanára emlékeztető módon – a **bűnökért való vezeklés egyik formájává vált**. Ha türelemmel viseljük, tartozásunk egy részét kiegyenlíthetjük, és kiérdemelhetjük Isten jóindulatát és az örök boldogságba való bebocsátást... Ronald Rittgers rámutat, hogy a szenvedés útján elnyerhető [üdvösség] tana valójában – a korai keresztény tanítást elhagyva – a pogány hitvilághoz nyúl vissza, amely nemkívánatosnak tartja a bánat kifejezésre juttatását. A szerző úgy véli, ez a nézet egyfajta **»keresztény sztoicizmust«** eredményezett.** A gyász és a fájdalom látványos jeleit a menny

az alázatos hit hiányaként értelmezheti, tehát az érzelmi kitörések hátráltatják, hogy **kiérdemeljük bűneink eltörlését**. Mindennél fontosabbá vált tehát, hogy az ember elfojtsa érzelmeit, higgadtan, kételkedés nélkül viselje szenvedését.” (63–4. o.)

* A Keller által itt és az alábbi két bekezdésben (C.1–2.) használt angol „salvation” (és a neki megfelelő görög *szótéria*) szó, melyet a magyar fordításban következetesen és kissé félrevezetően a „megváltás” szóval adtak vissza, e szövegben valójában inkább üdvösséget, üdvre jutást jelent (további lehetséges jelentései az alábbiakat is magukban foglalják: megtérés, [meg]szabadulás, szabadítás, megmentés).

** Keller itt és az alábbi C. pontban főként a következő kitűnő művet idézi: Ronald K. Rittgers: *The Reformation of Suffering: Pastoral Theology and Lay Piety in Late Medieval and Early Modern Germany* (A szenvedés reformációja – Lelkipásztori teológia és laikus kegyesség a késő középkori és kora újkori Németországban, Oxford University Press, 2012), 61–117. o.

C. A reformáció (és különösen Luther) hatása

1. Keller így folytatja (64–9. o.): „A reformáció, és különösen Luther Márton bibliai teológiája az egész egyház számára megújulást hozott, s ezen belül a keresztény szenvedésfelfogást is elmélyítette. **Luther elvetette a középkori nézetet**, mely szerint **[az üdvre jutás] egy folyamat**, amelynek során **az ember egyre erényesebbé válik, és végül elnyeri az örök élet jutalmát**. Azt hirdette, hogy [az üdvre jutás] **hit által** történik, s ez a hit nem valamiféle belső tisztaságot, hanem »nyitott, befogadó magatartást« jelent. A hit nem más, mint az Isten ígéretébe vetett bizalom, amelynek révén – nem saját érdemeinknek, hanem Krisztus megváltó munkájának köszönhetően – Isten megajándékoz bennünket az üdvösséggel. Ez a gondolat »forradalmi következményekkel« járt a keresztény szenvedésfelfogás tekintetében... Végso soron ez tesz képessé bennünket a szenvedés elviselésére, hiszen a kereszt bizonyítja, hogy Isten mellettünk áll, a feltámadás pedig megerősíti, hogy végül minden jóra fordul.”

2. „Luther szerint a **szenvedés kettős szerepet tölt be**. Még **mielőtt eltelnénk örömmel és szeretettel**, amely segíthet elviselnünk és legyőznünk a fájdalmat, a szenvedés **megfoszt minden büszkeségünktől, és Krisztushoz kényszerít, hogy benne találjunk valóságos örömrre és biztonságra**. »Miután Isten súlyos nyomorúságaink révén megfoszt javainktól és életünkől, szívünk képtelen lesz higgadtan tűrni mindezt, hacsak nem kapaszkodik valami még jobba, vagyis ha nem egyesül hitben Istennel« – írja Luther. Az ember »a szenvedésben semmivé válik«, hogy Isten és az ő kegyelme betölthesse. »Isten természetéhez tartozik – folytatja Luther –, hogy a semmiből hoz létre valamit; abból tehát, aki még nem vált semmivé, semmit sem tud létrehozni.« »Isten következképpen csak az elhagyatottat fogadja be, a beteget gyógyítja meg, a vaknak adja vissza látását, a halottat támasztja fel, a bűnöst szenteli meg, az ostobát teszi bölccsé. Más szóval, csak a nyomorultaknak irgalmaz.«”

3. „Luther azonban nem egyszerűen a lelki felkészítés eszközét látta a szenvedésben. Ő alkotta meg **»a kereszt teológiája«** kifejezést, mégpedig **»a dicsőség teológiájával« szemben**. A világ erősnek képzei Istent, akinek **követői akkor számíthatnak áldásra és sikerre, ha teljes erejükből, rendületlenül betartják minden törvényét**. Így vélekedtek Jób barátai, így gondolták Jézus korában a farizeusok, és – legalábbis Luther szerint – ez jellemezte a középkori egyházi vezetők szemléletét is. Ez volna »a dicsőség teológiája« – de

nem a Bibliáé. A Szentírás üzenete meglepő módon az, hogy **Isten lényé legmélyebben a gyengeségben, a szenvedésben, a halálban tárkozik fel** – vagyis a kereszten. »Pontosan az ellenkező helyen, mint ahol az ember kereste.«

4. „A »dicsőség« teológusai Luther szerint úgy vélik, **Isten útjai »világosan érthetőek«**. Ezért állították bizonyossággal **Jób barátai**, hogy akinek jól megy a sora, az helyesen él, Istennek tetsző módon. Ezzel szemben akit csapás ér, az bizonyára hibázott, és elhagyta őt az Isten. Úgy hitték, az ember könnyen megértheti Isten szándékait, pedig **Jób szenvedései nagyon is titokzatosak voltak**. Isten elrejtette Jób és barátai elől a szándékait, de még a könyv olvasói előtt sem fedte fel teljességükben azokat. Mégis, **Jób szörnyű kínjainak köszönhetjük a Biblia** – sőt az egész irodalom – **legalapvetőbb kijelentését Isten természetével kapcsolatban**. S az sem mellékes, hogy a történet hatására Jób jellemében is komoly átalakulás ment végbe.”

5. „Hasonló okból számítottak valamiféle kellemes, **könnyen megérthető Messiás** érkezésére a vallási vezetők Jézus korában. Azt remélték, ez a szabadító majd legyőzi Rómát, és kivívja Izrael számára a politikai függetlenséget. Nem sokra mentek volna egy gyenge, szenvedő, keresztre feszített Messiással. Akik a keresztlábától feltekintettek a szenvedő Jézusra, még nem tudhatták, hogy a megváltás történelmi pillanatának lehetnek tanúi... [A Jézust gúnyolók {Mt 27,42}] **nem értették meg**, hogy Jézus éppen azért képes másokat megmenteni, mert önmagát nem mentette meg. Egyedül a gyengeség és fájdalom által szabadított meg s avatott be minket Isten felfoghatatlan kegyelmének és szeretetének mélységeibe. Micsoda végtelen bölcsesség: egyetlen vonással töltötte be a törvény igazságos követelését, és gondoskodott megbocsátásról a törvényszegők számára. Ugyanabban a pillanatban tett eleget a szeretet és az igazság [igazságosság] követelményének. Ez a Messiás azért jött el és azért halt meg, hogy magának a halálnak vessen véget. A bűnért egyedül a gyengeség és a szenvedés lehetett az engesztelés, csakis így érhetett véget a gonoszság anélkül, hogy mi is vele pusztultunk volna.”

6. „Luther **Jézus kereszten elhangzott kérdését** – »Én Istenem, én Istenem, miért hagyta el engemet?« (Mt 27,46) – tekintette a Szentírás legfontosabb mondatának. Luther saját bőrén tapasztalta meg, mit jelent az úgynevezett *Anfechtungen*, vagyis azok a támadások, amelyek a világ, a test és az ördög részéről érik az embert az élet nehézségei és fájdalmai közepette. Luther számára az »*Anfechtung*... a reménytelenség és tehetetlenség állapota, amely erősen köthető az *Angst* [félelem vagy szorongás] fogalmához«. Egy paradoxont vélt felfedezni a kereszten elhangzott kétségbeesett kérdésben. **Krisztus megtapasztalta az Istentől elhagyatott állapotot emberi testben; az *anfechtungen*-t végtelenszer megsokszorozva** ismerte, mélyebben, mint bárki az emberek közül. Ez megmagyarázza, **miért irányít Jézushoz a Zsidókhoz írt levél szerzője kegyelemért és irgalomért, »amikor segítségre van szükségünk«**: azért, mert ő képes »megindulni erőtlenségeinken... aki hozzánk hasonlóan kísértést szenvedett mindenben, kivéve a bűnt« (Zsid 4,14-15). Luther tehát megértette, hogy »az Isten által elhagyott bűnös olyan megváltóra talál Krisztusban, aki a legteljesebb mértékben megtapasztalta, mit jelent az ember számára az Istentől való elidegenedetség, majd pedig le is győzte azt.”

7. „**Miért is lepődünk meg**, kérdezi Luther, ha életünkben gyakran követik egymást sötét

és fájdalmas időszakok? Hiszen **Krisztus személyében maga Isten sem kerülte el** ezeket! S bár Isten szándékai olykor a mi életünkben is legalább annyira homályosak és borúsak, mint Jób vagy a keresztlábánál állók számára voltak, mi, akik ismerjük és értjük a Biblia tanítását, tudhatjuk, hogy **a felfelé vezető út mindig a völgyben kezdődik**. Az erő, a szabadság és az öröm útját szenvedés, veszteség, bánat keresztezi.”

8. „Persze nem arról van szó, hogy a rossz élmények automatikusan jót eredményeznek, vagy a *quid quo pro* (valamit valamiért) elve érvényesülne. Szenvédéseinkből akkor származik növekedés, **ha valóban megértjük Krisztus értünk vállalt munkáját, szenvedését**. Luther azt vallotta, hogy »a keresztények mindaddig nem képesek együtt szenvedni Krisztussal« – más szóval nem tudják olyan türelemmel és szeretettel viselni a nehézségeket, mint ő –, »amíg maradéktalanul meg nem értik, milyen ajándékot kaptak Krisztus értük és helyettük vállalt szenvedése által«. Luther tapasztalatból tudta, hogy mennyire összetörheti az embert a szenvedés, ha nem bizonyos Isten szeretetében. **A középkori tanítás**, miszerint a kellő türelemmel viselt nyomorúság révén kiérdemelhetjük Isten jóindulatát, **kudarcot vallott**. Hogyan is békélhetne meg a lelkiismeret, amíg nem biztos abban, hogy **valóban elegendő türelemmel és alázattal viseli-e a szenvedést?**”

9. „Luther nagyon helyesen ismerte fel, hogy épp **a megbékélt lelkiismeret az első számú feltétele** annak, hogy megfelelően viszonyuljunk a szenvedéshez. Nem azért van szükség türelemre, hogy azáltal kiérdemeljük a Krisztussal való megbékélést, hanem épp fordítva: csak akkor lehet esélyünk arra, hogy türelmössé váljunk, ha már megbékéltünk Krisztussal. Előbb meg kell nyugodnunk abban, hogy Krisztus szenvedései elégségesek voltak számunkra, hiszen csak úgy lehetséges hozzá hasonló lelkiülettel túrnunk a nehézségeket. Ha tudjuk, hogy Isten a hibáink ellenére is feltétel nélkül szeret bennünket, akkor a fájdalommal és bánattal sújtott időszakokban is biztosak lehetünk abban, hogy velünk van és munkálkodik. Nem csupán *mellettünk* van, hanem *bennünk* is él, s mivel testének tagjai vagyunk, átérzi szenvedéseinket (vö. ApCsel 9,4; Kol 1,24).”

10. Sajnos, amint az gyakran megfigyelhető az egyháztörténelemben, a jó kezdetek gyakran megfakulnak, megromlanak. Más szóval e téren is igaz az **örök reformáció** elve. „Rittgers szerint azonban a lutheránus egyház bizonyos szempontból mégiscsak kitartott a középkori felfogás mellett: nem vette figyelembe a »siralom« mint a nyomorúságra adott nagyon is érvényes reakció bibliai jelentőségét” – írja Keller (276. o.). Ezért újra (meg újra) el kell sajátítani és terjeszteni a szenvedéssel kapcsolatos bibliai tanítást (is). Minderről alább bővebben is írunk.

D. Néhány fontos következmény és konklúzió

1. Keller így **összegez** (76–7. o.): „Az emberi szív legerősebb vágya, hogy **soha ne kelljen búcsút vennie szereteteitől**. A **feltámadás lehetősége magától értetődően vigasztalóbb**, mint ha abban hiszünk, hogy a halállal belépünk a semmibe, netán valamiféle személytelen szellemi szubsztanciává lényegülünk át. A feltámadás ígérete túlmutat a test nélküli, éteri örökléten. Visszakapjuk a testünket, amely olyan szép és erős lesz, amelyet elképzelni sem tudunk. Jézus valóságos testben jelent meg feltámadása után: tanítványai megérinthették, megölelhették, és ételt is vett magához. Ugyanakkor képes volt átlépni zárt ajtókon, s volt, hogy

egyszerűen eltűnt. Olyan anyagi létformáról van tehát szó, amely túlszárnyalja képzeletünk határait. A mennyország gondolata valóságos vigaszt nyújthat a szenvedőnek, kárpótolhatja az életben elszenvedett veszteségeiért. A feltámadás azonban nem pusztán a vigasztalás, hanem a helyreállítás miatt fontos. **Mindent visszakupunk:** a szeretetet, a szeretett személyeket, s mindent, ami szép és jó az életben, ráadásul mindezt egészen újfajta, elképzelhetetlen dicsőségben, örömben és erőben. A Luc Ferry által látszólag visszafordíthatatlannak nevezett veszteségek mégiscsak *visszafordíthatóknak* bizonyulnak.”

2. „Ha valaki nem talál vigaszt ezekben a keresztény tanításokban, akkor véleményem szerint **az istenhit teljes elutasításával jobban felkészülhet a tragédiákra, mint a felhígított, szekularizált istenhit segítségével**, amely igencsak jellemzővé vált a nyugati kultúrákban... A természetben jelen lévő rosszat látva mindazok, akik egy olyan Istenben hisznek, aki értünk létezik, felháborodnak, akik pedig nem hisznek az ember bűnösségében és abban, hogy egyedül a kegyelem menthet meg bennünket, összezavarodnak.”

3. „A **»teodícea« problémája**» elsősorban nem az Istenbe és az ember bűnösségébe vetett hitből, hanem **a hit gyengített változatából származik**. Ahogy egyre nagyobbra nővünk a saját szemünkben, ahogy egyre kevésbé függünk Isten kegyelmétől és kinyilatkoztatásától, ahogy egyre magabiztosabban állítjuk, hogy értjük a világ működését és látjuk a jövőt, úgy válik egyre elviselhetetlenebbé számunkra a fájdalom problémája. Ahogy egyre távolibbnak tűnik Isten – akit csupán elvont értelemben tartunk jónak, nem pedig azért, mert szenvedett és meghalt értünk, hogy megmentsen bennünket a gonosztól –, úgy érezzük őt mind érzéketlenebbnek szenvedéseink iránt. Más szóval, az üdvbizonyosságot és a feltámadásba vetett hitet nélkülöző istenhit jóval nagyobb csalódásra kárhoztatja az embert szenvedései közepette, mint az ateizmus. Hiszen a szenvedőnek rosszabb, ha egy távoli vagy elvont Istenben hisz, mint ha egyáltalán nem hinne benne.” A teodícea problémakörét bővebben tárgyaljuk az alábbi 3.A. pontban.

* A „teodícea/teodícea” filozófiai jellegű istenigazolás, beleértve az Isten igazságossága, jósága, bölcsessége és hatalma, valamint az e világi gonoszság, jogtalanság és szenvedés közötti látszólagos ellentmondás magyarázatát.

4. Samuel G. „Freedman szerint a szekularizmusra” jellemző egy alapvető hiányosság, amely miatt sohasem lesz képes olyan **»szoros« közösségeket** létrehozni, mint a vallásos hit. Közösség csak azzal a feltétellel jöhet létre, ha létezik valami, ami fontosabb, illetve magasabb rendű az egyéni érdeknél. Úgy véli, »a humanizmus... az egyén túlértékelése miatt szenved«. Ha én vagyok a végső tekintély, amely meghatározza, mi a jó és mi a rossz, s ha semmi sem fontosabb annál, mint hogy kedvem szerint éljek, akkor a **szoros, támogató közösség** darabjaira hullik – sőt talán nem is képes létrejönni.” (83. o.)

* A szekularizmus a természetfölötti szféra létét elutasító, világi gondolkodásmód, melyet Freedman a „humanista” jelzővel illet.

5. Keller hozzászól (87–9. o.): „Michael Sandel, a Harvard Egyetem professzora mutat rá *Justice: What's the Right Thing to Do?* [Igazságosság: Mi a helyes lépés?] című művében, hogy korunkban **legalább három különböző, egymásnak ellentmondó elmélet küzd egymással az igazságosság kérdéskörében**. Mindhárom eltérő módon szemléli az emberi természetet és az élet értelmét, s ezek mind bizonyíthatatlan teóriákon alapulnak.”

6. „Viktor Frankl zsidó származású pszichiáter, aki három évet töltött náci haláltáborokban, megfigyelte, hogy egyes fogolytársai jobban viselik a szenvedést, mint mások. Frankl szerint a foglyok abban különböztek egymástól, hogy képesek voltak-e valamiféle **értelmet tulajdonítani az őket ért szörnyűségeknek**. A modern kori ember sajnálatos módon **a boldogságban látja az élet értelmét**. Meghatározzuk, milyen feltételek mellett lehetünk boldogok, majd igyekszünk megteremteni ezeket a feltételeket. Ha legfőbb célunk a boldogság, akkor alapvetően kapni szeretnénk valamit az élettől; amikor azonban szembetaláljuk magunkat a szenvedéssel, megszűnnek a boldogság feltételei, tehát egész életünk értelmét veszti. Ha viszont elsősorban az élet értelmét keressük, akkor nem azt várjuk el, hogy kapjunk, hanem inkább adni szeretnénk. Más szóval, **kizárólag akkor van értelme az életünknek, amikor a saját szabadságunkon és boldogságunkon túlmutató célokért élünk** – olyasvalamiért, amiért szívesen feláldozzuk a boldogságot.”

7. **Összefoglalva** (97–100. o.): „minden kultúra felkínál egy történetet, egy **narratívát az élet értelmével kapcsolatban**. A modern társadalom narratívájában, amely szerint az életben az egyéni szabadság és a boldogság a legfontosabb, nem kap helyet a szenvedés. A keresztény narratíva azonban... merőben különbözik ettől. **A szenvedés a keresztény történet lényegi eleme**, az Istentől való elfordulásunk következménye, ennek megfelelően Isten is a szenvedés útján jött el közénk Jézus Krisztus személyében, hogy megmentsen bennünket önmaga számára. Az, ahogy a szenvedést viseljük, a fejlődés egyik legfontosabb útja lehet számunkra; így válhatunk Krisztushoz hasonlóvá, szentté és boldoggá. S abban is kulcsszerepet játszik, hogy bemutassuk a világnak a Megváltó szeretetét és dicsőségét.”

8. „A szenvedéssel szembesülve hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy szociális reformok, pszichológiai szakértők és terápiák vagy technológiai fejlesztések segítségével megoldást találhatunk. Csakhogy **a világban lévő sötétség túlságosan nagy** ahhoz, hogy efféle módszerekkel eloszlathassuk. Tévedünk, ha gögösen azt gondoljuk, hogy tudásunk révén megfékezhetjük vagy legyőzhetjük a sötétséget. Az egyszerű hétköznapiakban nem ismerjük el, milyen nagy a sötétség, ám amikor a szeptember 11-i eseményekhez vagy a newtoni mérsárláshoz hasonló tragédiák történnek, szinte elviselhetetlenül ránk nehezedik a valóság. Természetesen **nem szabad passzívnak maradnunk**, amikor katasztrófákkal, tragédiákkal szembesülünk. Ha bármiféle szociális reformmal megelőzhető, hogy az efféle sötét események bármelyike is megismétlődjön, minden erőnkkel a megelőzésre kell törekednünk. Ugyanakkor azt is fel kell ismernünk, hogy az ilyenfajta intézkedések önmagukban nem elégségesek... Bármit is teszünk, sem az emberi szenvedést, sem a gonoszságot nem tudjuk eltörölni a föld színéről... Ha őszinték vagyunk, elismerjük: **földi erőforrásoknál többre van szükség.**”

9. „A Biblia egyik legfőbb tanítása valóban az, hogy **szenvedés nélkül senki sem válhat naggyá, senki sem találhatja meg Istent**. Nem kerülhetjük el a fájdalmat, amely úgy hat ránk, mint a repülő: ráébredt az élet valóságára, s felnyitja a szemünket szívünk állapotára. Számunkra felfoghatatlan okból még **Krisztus sem hozhatta el a megváltást másként**, csak végtelen szenvedés árán. S ha irántunk tanúsított végtelen szeretetéből képes volt türelemmel és bátran viselni a kínokat, bízzunk benne, hogy **minket is képessé tesz erre**. Ahogy az ő gyengesége és szenvedése végül elvezetett a feltámadás erejéhez, úgy vezethet el a miénk is.”

3. A rossz problémája – Isten jóságos teljhatalma és az ember szabadsága, felelőssége

A. Teodíceák helyett védelem

1. Keller megállapítja (106–9. o.), hogy a technikai fejlődés és különösen a **felvilágosodás utáni nyugati gondolkodás révén az ember magabiztosabbá vált**, s igen erősen bízik saját gondolkodásában és képességeiben. „Nem csoda, ha a modern ember elődeinél jóval könnyebben jut arra a következtetésre, miszerint ha ő maga nem talál elfogadható magyarázatot egy-egy konkrét szenvedésre, akkor Isten sem képes elfogadható okot adni rá... Életbe vágóan fontos figyelembe vennünk azt a tényt, hogy hitünket és meggyőződésünket nem csupán az ész és a logikus érvelés befolyásolja, hanem szocializációnk, kondicionálásunk is.”

2. Miután David Hume (1711–76) és mások élesen fölvetették a rossz problémáját, „a **filozófiatudomány egészen az 1980-as évekig érvényesnek fogadta el** a világban jelen lévő rosszból levezetett érvelést Isten ellen; ez volt a bizonyíték arra, hogy a Biblia Istene nem létezhet... **Alvin Plantinga** 1974-ben megjelent kötete, a *God, Freedom, and Evil* [Isten, a szabadság és a rossz], valamint ugyanebben az évben napvilágot látott, szakmai szempontból szigorúbban felépített műve, a *The Nature of Necessity* [A szükség{szerűség} természete] azonban **változtatott ezen a helyzeten...** A szkeptikus gondolkodók el is kezdték kidolgozni az új változatot, [amely] már nem lehetetlennek, csupán kevésbé valószínűnek tekinti Isten létezését.”

3. A „**talán legismertebb teodíceá a szabad akarattal kapcsolatos**. Története egészen Szent Ágostonig nyúlik vissza” – folytatja Keller (111–5. o.). Eszerint Isten szeretetre képes lényekké alkotott minket, hogy szabad akaratunkból döntsünk a jó mellett, de így a rossz választására is képessé kellett tennie bennünket. Ezért érdemes volt vállalni a gonoszág kockázatát – máskülönben legfeljebb robotok vagy automaták lehetnénk. Tehát a rossz nem Isten műve, hanem csak egyfajta elősködő, amely nem létezhet a jó nélkül. E teodíceával több gond is van. (1) Isten szabad és szeretetteljes lény, mégsincs benne semmi rossz, nem tud rosszat tenni. Miért ne létezhetnének hasonló teremtmények? A Biblia szerint mindnyájan ilyenek leszünk az öröklétben. Miért nem ilyennek teremtettünk? (2) **A Biblia mást ért szabadságon**, mint a modern ember. A bűn rabságában élünk, és „olyan mértékben vagyunk szabadok, amilyen mértékben azt tesszük, amire Isten teremtett bennünket – azaz hogy szolgáljuk őt.” Ezért csak a mennyben leszünk teljesen szabadok; a bűnre való képességünk pedig nem lehet a szabadság megnyilvánulási formája. (3) Ez a teodíceá feltételezi, hogy ha Isten szabad akaratot ad nekünk, akkor nem befolyásolhatja a következményeit. Ám a Biblia ennek ellenkezőjét tanítja. (Minderről bővebben alább lesz szó.) (4) Ahogy egy autó elé kísértálni készülő kisgyermeket akarata ellenére is visszarántanánk, úgy Istentől is elvárhatnánk, hogy megakadályozza a történelem borzalmait, hisz előre látta őket. Miért nem tette? Pl. miért nem mutatta be Ádámnak és Évának egy hatásos filmben, mi lesz az engedetlenségük következménye?

4. Keller **sok más teodíceát** megemlít (117–28. o.), melyek együttesen a szenvedés jelentős részét feleltetik, de rámutat a gyengeségeikre is, valamint arra, hogy azok **nem adnak hiánytalan magyarázatot a világban levő rosszra**. Sőt, Jób könyvéből mintha az következne,

hogy sosem érthetjük meg teljesen a szenvedés létezésének okát. „Az elmúlt néhány évtizedben a keresztény gondolkodók és filozófusok zöme hátat fordított a teodíceákkal való próbálkozásnak. Helyette egyre gyakrabban azt javasolják a hívőknek (szerintem helyesen), hogy **ne teodíceákkal, hanem védelemmel** álljanak elő. A védelem nem kíséri meg teljességében felfedni Isten szándékait a rossz elrendelése, illetve megengedése kapcsán. Egyszerűen csupán azt bizonyítja be, hogy a világban lévő rossz nem érv Istennel szemben, s a szkeptikusoknak eddig még nem sikerült igazolniuk álláspontjukat. A védekezés arra világít rá, hogy a rossz létezése nem jelenti azt, hogy Isten *nem*, illetve *valószínűleg nem* létezik.” (117. o.) Így a szkeptikusnak kéne bizonyítania, hogy a jó és mindenható Isten léte szükségszerűen ellentmond a világban levő rossznak – más szóval lehetetlen, hogy Istennek jó oka legyen a szenvedés megengedésére. Ezt azonban igen nehéz bizonyítani.

5. **Mi is megengedjük néha a szenvedést valamely jobb cél érdekében** – pl. az orvosok fájdalmat okoznak a beteg gyógyulása végett, és a szülők büntetik gyermeküket, hogy önuralomra és jellemességre tegyen szert. Ilyen értelemben hasznosak lehetnek a teodíceák: bemutathatnak néhány lehetséges okot arra, hogy Isten miért engedheti meg a rosszat. Ráadásul **Istennek könnyen lehetnek olyan okai is erre, amelyeket nehéz vagy lehetetlen felfognunk**. A saját értelmében bízó, gőgös mai ember tehát indokolatlanul véli úgy, hogy ha számára elképzelhetetlen valami, akkor Isten számára is az. A pillangóhatás értelmében egy látszólag jelentéktelen eseménynek is lehetnek idővel beláthatatlan horderejű hatásai. Egy mindentudó Isten olyan következményeket is előre láthat – előidézhet vagy megelőzhet –, amelyekről nekünk sejtelmünk sem lehet. Pál (és Jézus) a **vajúdás** képével jellemzi a sokszor gyötrelmes földi életet: „*Hiszen tudjuk, hogy az egész teremtet világ együtt sóhajtozik és együtt vajódik mind ez ideig. De nemcsak ez a világ, hanem még azok is, akik a Lélek zsenegjét kapták: mi magunk is sóhajtozunk magunkban, várva a fiúságra, testünk megváltására. Mert üdvösségünk reménységre szól.*” (Róm 8,22-24) Jézus így mondta: „*Amikor az asszony szül, fájdalma van, mert eljött az ő órája, de amikor megszülte gyermekét, nem emlékszik többé a gyötrelmekre az öröm miatt, hogy ember született a világra.*” (Jn 16,21; vö. Mt 24,8; Mk 13,8) **A ránk váró felfoghatatlan öröméért tehát megéri a sok fájdalom és szenvedés!** (1Kor 2,9) Mindennek a tetejébe Isten kijelenti: „*minden összedolgozik azoknak a javára, akik Istent szeretik*” (Róm 8,28; EFO). Vagyis **a hívőket nem érheti olyasmi, ami igazán rossz lenne** (olyan értelemben, hogy végső soron a kárukra volna)!

6. Vannak, akik bizonyos szörnyűségek – pl. a holokauszt borzalmait – hatására kapásból kizárják Isten létét. Ezt nevezik **zsigeri érvnek** – melyre azt felelhetjük, hogy másokat (pl. Viktor Franklt) ugyanilyen szörnyű tapasztalatok épp ellentétesen befolyásoltak, szilárd(abb) hitre indítottak. Vagyis a zsigeri reakcióink sem ösztönösek, hanem előfeltevéseken alapulnak. Blaise Pascal írja: „Az okokat később találom meg, de a dolog eleve kedvemre van vagy visszataszít anélkül, hogy tudnám az okát, azonban mégis azon oknál fogva találom visszataszítónak, amelyet csak utólag fedezek fel... A szívnek vannak érvei, miket nem ismer érvelő eszünk.” Tagadhatatlan erkölcsi érzékünk sokak szerint az evolúcióban gyökerezik – segített minket a túlélésben. Ám ez nem magyarázza az erkölcsi kötelességet, melyet másokra nézve is érvényesnek érzünk – de vajon miért véljük a saját mércénket magasabb rendűnek másokénál, mintegy rájuk erőltetve a magunkét? Ha Isten valóban nem létezik, akkor alap

nélkül marad a szkeptikusok erkölcsi érzéke, amelynek alapján tagadni akarják Isten létét. Ez az ún. **bumerángthatás**, melynek leghíresebb áldozata C.S. Lewis volt, aki évekig tagadta Isten létét, majd rájött, hogy „ateistaként nehezebb megbirkózni a világban lévő rossz és szenvedés problémájával, mint a hit nézőpontjából. Arra a következtetésre jutott, hogy az erkölcsi rossz tudata valójában Isten *mellett*, nem pedig ellene szóló érv.”

7. „Marad tehát a kérdés: Mi a helyzet akkor, ha **a világban jelen lévő rossz és szenvedés valószínűsíti Isten létét?** Ha az abszolút rosszról alkotott képünk annak a jele, hogy szívünk mélyén cáfolhatatlanul tudjuk: Isten létezik. Alvin Plantinga szerint a szekuláris világszemlélet »nem hagy helyet semmiféle erkölcsi kötelességnek, tehát nem is jelentheti ki, hogy létezik igazi, felháborító gonoszság. Ennek megfelelően, ha valaki úgy gondolja, hogy a rémisztő gonoszság kétséget kizáróan létező dolog (s nem csupán valamiféle illúzió), akkor az egyúttal egy meggyőző... érv [Isten mellett].” (128. o.)

B. A feszültség és feloldása: Isten természete

1. D. A. Carson (akinek gondolatait az alábbiakban felhasználom és kissé továbbviszem) jól összefoglalja **az isteni mindenhatóság és az emberi felelősség összeegyeztethetőségével** (kompatibilizmus) kapcsolatos bibliai tanítást, melyet két állításban fogalmaz meg: „(1) Isten teljesen szuverén (teljhatalmú), de szuverenitásának működése sosem csorbitja, kisebbiti vagy csökkenti az ember felelősségét. (2) Az emberek erkölcsileg felelős teremtmények – jelentőségteljes módon választanak, láznak, engedelmeskednek, hisznek, döntéseket hoznak stb., és jogosan felelősségre vonhatók e tetteikért; de e jellemzőjük működése sosem teszi Istent a szó teljes értelmében másoktól függővé” (DCHL, 11. fejezet eleje).

2. A Biblia mindenütt tanítja és feltételezi **Isten teljhatalmát és az ember felelősségét**. Néhány példa a kettő együttes jelenlétére, rejtélyes összefonódására: 1Móz 50,19-20: „De József így szólt hozzájuk [az öt rabszolgasorba adó testvéreikhez]: *Ne féljete! Vajon Isten vagyok én? Ti rosszat terveztetek ellenem, de Isten terve jóra fordította azt, hogy úgy cselekedjék, ahogyan az ma van, és sok nép életét megtartsa.*” 3Móz 20,7-8: „Szenteljétek oda magatokat, és legyetek szentek, mert én, az ÚR vagyok a ti Istenetek! Tartsátok meg rendelkezéseimet, és teljesítsétek azokat! Én, az ÚR szentellek meg titeket!” Jn 6,37-40: „*Akit nekem ad az Atya, az mind énhozzám jön, és aki énhozzám jön, azt én nem küldöm el... Mert az én Atyámnak az az akarata, hogy annak, aki látja a Fiút, és hisz benne, örök élete legyen; én pedig feltámasztom azt az utolsó napon.*” ApCsel 18,9-10: „*Az Úr egy éjjel látomásban ezt mondta Pálnak: Ne félj, hanem szólj, és ne hallgass: mert én veled vagyok, és senki sem fog rád támadni és ártani neked, mert nekem sok népem van ebben a városban.*” Fil 2,12-13: „*Ezért tehát, szeretteim, ahogyan mindenkor engedelmeskedtetek, nem csupán jelenlétemben, hanem sokkal inkább most, távollétemben is, félelemmel és rettegéssel munkáljátok üdvösségeteket, mert Isten az, aki munkálja bennetek mind a szándékot, mind a cselekvést az ő tetszésének megfelelően.*” ApCsel 4,23-31: „*te mondtad a Szentlélek által Dávid atyánknak, a te szolgádnak szájával: »Miért tombolnak a népek, és a nemzetek miért terveznek hiábavalóságot? Felkeltek a föld királyai, és a fejedelmek megegyeztek az Úr ellen és az ő Felkentje ellen.«*” (25-26. v.). Krisztus kereszthalása esetében minden keresztény kompatibilista, elismerve, hogy ez Isten terve volt, melynek emberi kivitelezői felelősek e bűnös

tetteikért.

3. A Biblia **Isten jóságát** is egyértelműen és hangsúlyosan tanítja – sőt, Ő jó csak igazán! Jézus így felelt a gazdag ifjúnak: „*Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó az egy Istenen kívül.*” (Lk 18,19) János sommásan így jellemezte Istent: „*Isten szeretet*” (1Jn 4,8.16). A Biblia szinte refrénként ismételteti (az utolsó tagmondatot csak a 136. zsoltár 26-szor): „*Adjatok hálát az Úrnak, mert jó, mert örökké tart szeretete*” (1Krn 16,34; Zsolt 106,1; 107,1; 118,1.29; 136,1; Jer 33,11 stb.). Ez volt a leghangsúlyosabb a salamoni templom felszentelésekor is, amikor megjelent Isten dicsősége (2Krn 5,13; 7,3). A „szetet” szónak itt a héber *heszed* szó felel meg, melynek lehetséges jelentései: (jóságos) szeretet, hűség, irgalmasság, kegyelem (ld. pl. a Zsolt 136,1; 143,12 magyar és angol fordításait).

4. Ha mindez igaz, akkor **Isten aszimmetrikusan áll a jó és a rossz mögött**: „még a rossz sem az Ő szuverenitásának határain kívül történik, de a rossz erkölcsileg nem neki tulajdonítható, hanem mindig másodlagos... okoknak. Másrészt Isten oly módon áll a jó mögött, hogy az nemcsak az Ő szuverenitásának határain belül történik, hanem mindig neki tulajdonítható, és csak közvetve másodlagos okoknak” – bizonyos fokú szabadsággal felruházott teremtményeknek.

5. A fentiek – valamint Isten mindenütt hangsúlyozott bibliai parancsainak sokasága, melyek teljesítését Ő számon is kéri az embertől – feltételezik **az ember szabadságát**, amelyet azonban igen körültekintően kell definiálnunk (ez az ateistáknak is komoly nehézségeket okoz). Egyesek tévesen úgy határozzák meg **az ember** (ún. libertáriánus értelemben vett) „**szabad akaratát**”, mint az ellentétes cselekvés abszolút képességét, ami az embertől függővé tenné Istent. (Ha pl. Júdas úgy is dönthetett volna, hogy nem árulja el Jézust [akár azután is, hogy János is megtudta, hogy ő lesz az áruló – bár Isten öröktől fogva tudta], hogyan teljesedtek volna be a róla szóló próféciák? Ld. Jn 13,18; Mt 26,14-15; 27,5-7; vö. Zsolt 41,10; Zak 11,12-13; Károli-ford.) Jobb a „szabad akaratnak” a Bibliából induktív módon levezethető meghatározása, mely szerint **az ember (alapvetően) azt teszi, amit tenni akar**. De vajon nem is akarhat mást, mint amit tesz? A bűnbeesés (1Móz 3) óta minden ember a bűn és a Sátán rabja (Jn 8,31-44; Róm 6-7; Kol 1,13; 2Tim 2,26). Vajon legalább akarhatjuk-e, hogy akarjunk megszabadulni? A valódi szabadság azt jelenti, hogy az ember korlátok és fenntartások nélkül engedelmeskedik Istennek – minden pillanatban a kedvében *akar* járni (Jn 8,34-36). Erre Jézus az egyetlen tökéletes példa (Jn 4,34; 8,29), de az Ő segítségével az emberi akarat legalábbis bizonyos fokig (és egyre jobban) felszabadulhat a bűn és az ördög rabsága alól (Róm 6). Meggyőződésem, hogy e felszabadulás pontos mikéntje szintén rejtély – **Isten titka**.

6. A korlátlan isteni hatalom és az emberi szabadság/felelősség közti **látszólagos ellentmondás** (feszültség) **Isten természetében oldódik fel** – ez a titok nyitja. Bár nem tudunk Őrőla eleget a teljes feloldáshoz és megértéshez, eleget tudunk természetének bonyolultságáról és kiismerhetetlenségéről ahhoz, hogy ez elég helyet hagyjon a joggal feltételezhető feloldásnak, az egymást látszólag kizáró állítások összeegyeztethetőségébe vetett bizalomnak – és az ember (az akarat) bizonyos fokú (elégséges) szabadságának is. Tudjuk például, hogy Isten személyes és transzcendens (végtelen) lény, de nem tudjuk, hogyan illeszkedik egymáshoz ez a két tulajdonsága – pl. pontosan hogyan viszonyul Isten a térhez és az időhöz, tapasztal-e egymásutániséget, és ha igen, hogyan. Mindannak alapján, amit tudunk

róla, **indokolt bízunk benne, hogy elegendő szabadságot* hagyott nekünk** ahhoz, hogy jogosan vonjon felelősségre minket a tetteinkért. Carson jóval részletesebben vizsgálja a kérdést doktori disszertációjában,** ahol többek közt kitér az idő és az örökkévalóság közti feszültségre, a kétféle (elsődleges és másodlagos) okok kapcsolatára, valamint az Isten különféle (pl. kijelentett és rejtett; megengedő és elrendelő stb.) akaratait feltételező magyarázatok elégtelenségére. A következő pontban az imádság kapcsán megkísérlem vázolni a rossz problémájának egy lehetséges „megoldását”, azt megvilágító „magyarázatát”.

* **Isten igen fontosnak tartja az ember szabadságát.** „Krisztus szabadságra szabadított meg minket, álljatok meg tehát szilárdan, és ne engedjétek magatokat újra a szolgaság igájába fogni... Mert ti testvéreim, szabadságra vagytok elhívva” – írja Pál apostol (Gal 5,1.13). Ld. még Ézs 58,6; Mt 1,21; 6,13; 17,26; Lk 4,18; Jn 8,31-36; ApCsel 7,25.35; Róm 6,6–8,21; 1Kor 7,21-22; 9,1-19; 10,13.23-29; 2Kor 3,17; Gal 2,4; 4,22-31; 2Tim 1,8-9; Filem 14; Jak 1,25; 2,12; 1Pt 2,16 stb.

** Ld. *Divine Sovereignty and Human Responsibility: Biblical Perspectives In Tension* (DCDS, Isteni szuverenitás és emberi felelősség – Feszültségben levő bibliai szempontok, Baker, 1994 [1. kiadás: 1981]), különösen 12–13. fejezet.

C. Az imádság rejtélye és az evangéliumot nem ismerő emberek üdvözülése

1. „Isten azt adja, amit akkor kérnénk, ha mindent tudnánk, amit ő tud” – írja Keller (80. o.). De hogyan **működik az imádság**? Mi van „a kulisszák mögött”? Hogyan befolyásolhatják az időtlen, végtelen, szuverén és változhatatlan Istent az emberek időbeli imádságai? Csakugyan van hatásuk? A Biblia szerint igen. Néhány példa meghallgatott imádságokra: „*És Izsák könyörgött az Úrnak feleségéért, mert meddő volt. Az ÚR pedig engedett könyörgésének, úgyhogy teherbe esett Rebeka, a felesége*” (1Móz 25,21). Gedeon gyapjúfürtjével kétszer is pont azt tette meg Isten, amit Gedeon kért tőle (Bír 6,36-40). Salamon bölcsességet kért és kapott Istentől (1Kir 3,6-14). Ezékiás király imakérését meghallgatva Isten egyetlen éjszakán 180 ezer embert ölt meg a fővárost ostromló seregből (2Kir 19). Azután megmondta Ezékiásnak, hogy hamarosan meghal, majd az imádságára megtoldotta életét 15 évvel (2Kir 20,1-6). Illés imádságaira Isten 3,5 évre bezárta az ég csatornáit, feltámasztotta egy özvegyasszony fiát, az áldozatot megemésztő tüzet bocsátott le az égből, majd esőt adott (1Kir 17–18). Elizeus imádságára feltámadt a súnemi asszony fia (2Kir 4,33-36). Jézus imádságát követően feltámadt Lázár (Jn 11). Bár kategorikusan elutasított imádságokra is akad példa (pl. Jer 14,11; 15,1-2; 1Sám 15,35–16,1), Isten a keresztényeknek szinte hihetetlen ígéreteket tett az imádságaik meghallgatását illetően. Pl.: „*Higgyetek Istenben! Bizony mondom nektek, hogy aki azt mondja ennek a hegynek: Emelkedjél fel, és vedd magad a tengerbe! – és nem kételkedik szívében, hanem hiszi, hogy amit mond, az megtörténik, annak megadatik az. Ezért mondom nektek: higgyétek, hogy mindazt, amit imádságotokban kértek, megkapjátok, és megadatik nektek*” (Mk 11,22-24; ld. még Jn 15,7; 16,23-24; 1Jn 5,14-15). Carson a disszertációjában a fenti ószövetségi példák zömét felsorolva megjegyzi: „az a gondolat, hogy az emberek imádságban elérhetnek valamit Istennél, szintén feltételezi az emberi felelősséget és az emberi szabadság jelentős mértékét; mert ez a nyelvezet a személyiségek kölcsönhatását fejezi ki, nem pedig a gépek determinizmusát” (DCDS, 3. fejezet, 32.

jegyzetnél).

2. Isten mindent tud. **Elképesztő mindentudása** nemcsak a múlt, a jelen és a jövő összes részletére terjed ki, hanem mindarra is, ami más körülmények között történhetne. Carson a **Mt 11,20-24** (és a Lk 12,47-48) kapcsán megjegyzi: „Az ezekben a versekben megfogalmazott összehasonlítások csak akkor reálisak, ha Jézus eleve feltételezi, hogy Isten nemcsak mindazt tudja, ami történt és történik, hanem azt is, ami **más körülmények között történt volna**. A filozófusok »**köztes tudásnak**« nevezik ezt, és sokan közülük úgy vélik, hogy még Isten is aligha rendelkezhet vele. Ez a szakasz eleve feltételezi, hogy Őbenne megvan ez az ismeret: tudja, mit tett volna más körülmények közepette Sodoma, Tírusz és Szidón, s a végső ítéletkor számításba veszi ezt a tudását” (DCHL, 8. fejezet vége felé). Ld. még 1Sám 23,1-13; Jer 38,12-18; 42; ApCsel 27,21-31(-44).

3. Ki tudhatná biztosan, **hogyan használja vagy nem használja föl ezt az ismeretét Isten**? Lehet, hogy ennek az előzetes ismeretének megfelelően döntötte el, hogy az általa előre látott imádságok közül melyeket és hogyan fogja meghallgatni. Lehetséges-e, hogy ugyanezen ismeretét felhasználva a körülmények megfelelő alakításával „irányítja” az egyébként „szabad” emberek (és más lények) döntéseit és határozza meg, mi fog történni? Nem állítom, hogy így van, de nehéz tagadni, hogy ez lehetséges. Mindenesetre ez az elmélet némi lehetséges magyarázatot ad az imádság működésére és a rossz problémájára – legalábbis hihetőbbé teszi, hogy van rájuk magyarázat. Amint az előző pont végén láttuk, Isten természetének összetettsége és kiismerhetetlensége, valamint jellemének a Bibliából adódó részleges ismerete miatt joggal feltételezhetjük, hogy Ő az ember bizonyos (elégséges) fokú szabadságát és indokolt felelősségre vonhatóságát meghagyva teszi mindazt, amit tesz. Gondviselésének (pontos) működésmódja persze titok marad. Ő rejtve cselekszik, ugyanakkor elég nagy szabadságot tapasztalunk (ld. pl. 1Kir 22,34).

4. Istennek ugyanez a mindenre kiterjedő ismerete azt is lehetővé teszi, hogy **teljesen igazságos módon ítéljen meg minden embert** – hiszen Ő pontosan tudja, ki mit tett volna bármely lehetséges helyzetben. Ám ítélete nemcsak igazságos lesz – nemcsak Ő fogja tudni, hogy az –, hanem **ki is fog tűnni róla, hogy igazságos** (Carson ugyanott részletesen tárgyalja ezt [DCHL 8. fejezet].) Egyrészt, amint Pál írja a Római levélben: „*Mert amikor a pogányok, akik nem ismerik a törvényt, természetes eszük szerint cselekszik azt, amit a törvény követel, akkor ezek a törvény nélküliek önmaguknak szabnak törvényt. Ezzel azt bizonyítják, hogy a törvény cselekedete be van írva a szívükbe. Erről lelkiismeretük és egymást vádló vagy éppen védő gondolataik együtt tanúskodnak majd, azon a napon, amelyen megítéli Isten az emberek rejtett gondolatait az én evangéliumom szerint Krisztus Jézus által.*” (Róm 2,14-16) Másrészt Isten a Krisztusról és a Bibliáról nem vagy keveset hallott, de általa üdvözíteni kívánt emberekhez is eljuttatja valahogy az evangéliumot. Pl. manapság a muszlimokhoz gyakran álmok révén teszi, melyek többnyire keresztényekhez kalauzolják őket.*

* Ld. A. S. Ibrahim: *Az evangélium átadása muszlim felebarátainknak* (Evangéliumi Kiadó, 2024), 8. fejezet vége.

D. Konklúzió

1. A minden elképzelhető lehetőséget előre látó és minden körülményt megfelelően

biztosító, tökéletesen igazságos és szerető Isten minden helyzettel és történnel az Őt szeretők javát munkálja, így (végső elemzésben) senkit nem ér semmilyen igazságtalan, hátrányos helyzet, megkülönböztetés, szenvedés. Az Ő személye és kinyilatkoztatása a garancia arra, hogy mindenki teljesen igazságosan, sőt nagyon irgalmasan vettetik alá különféle próbáknak, szenvedéseknek, és teljesen igazságos, sőt rendkívül irgalmas ítéletben részesül majd. Mi csupán felületes szemlélők vagyunk; a látszólagos egyenlőtlenségek a minden szempontot figyelembe vevő és megfelelően elbíráló Isten szemszögéből nézve eltűnnek, illetve feloldódnak.

2. A bibliai kereszténység minden más nézetnél sokkal jobb válaszokat ad a szenvedés és a rossz problémakörével kapcsolatos kérdésekre – mind filozófiai/elméleti szinten (beleértve a múltunkat, jelenünket és jövőnket, a rossz eredetét és megoldását), mind a „gyakorlat” szintjén (szeretteink vagy jómagunk szenvedése idején). Amikor szenvedés ér minket, keresztényként teljes bizonyossággal tudhatjuk, hogy jó Atyánk kezében maradunk, aki igazságosan és kegyelmesen épp a megfelelő szenvedést méri ránk, ahogy az leginkább a javunkra válik; Fia, a mi Megváltónk velünk (sőt bennünk) van Lelke által; Ő messze előttünk járt a szenvedésben, magára vette annak oroslánrészét, amit mi érdemeltünk volna, és csak annyit vár tőlünk, hogy bízzunk benne és kövessük Őt (amihez Ő adja az erőt). Aki igent mond neki, azt feltámasztja, és mindenféle szenvedést kizáró örök boldogsággal és közösséggel jutalmazza. Aki nemet mond, annak marad az örök tűz és szenvedés.

4. Felkészülés a szenvedésre

1. A felkészülésünk akkor hatékony, ha **a szenvedésre még annak kezdete előtt felkészítjük értelmünket és lelkünket**. „A felkészülés oroslánrésze meglehetősen egyszerű, bár kulcsfontosságú. Alapvetően elmélyült bibliaismeretre és aktív imaéletre van szükségünk, ha nem akarjuk, hogy meglepetésként érjen, netán megsemmisítsen bennünket a szenvedés.” „A Biblia szerint **a szenvedés egyik célja és haszna, hogy dicsőséget szerezzünk általa Istennek**. Nehézségeink semmi máshoz nem fogható módon mutatják meg, fejezik ki, adják tovább Isten dicsőségét... Pál szerint azonban a szenvedés a mi dicsőségünket is előkészíti” (2Kor 4,17) – írja Keller (215–28. o.). A boldogmondásokban Jézus arra tanít minket, hogy **a boldogság melléktermék**: azok boldogok, akik elsősorban nem azt keresik, hanem Istent és az Ő igazságát (Mt 5,3-10). A szenvedés gyakorolta rám messze a legnagyobb hatást. Nemigen voltam felkészülve rá. Nélküle valószínűleg a mai gyengécske állapotomnál is sokkal kevesebb, éretlenebb lennék.

2. A pszichológus James Davies a „**produktív szenvedés**” kifejezést használva „számtalan antropológiai vizsgálatra hivatkozik, amelyek szerint a nyugati világon kívül eső társadalmak meggyőződése, hogy »a szenvedés a valóság új dimenzióit tárja fel előttünk«.” Azonban „a szenvedés nem javít automatikusan az ember életén... Alapvetően **két megküzdési mód** létezik: az »aktív megküzdés és újraértékelés«, illetve az »elkerülés és tagadás«. Az utóbbi stratégia katasztrófához vezethet, mivel aki ezt választja, »az események elkerülésével vagy tagadásával, netán alkoholfogyasztással, kábítószer-használattal és egyéb figyelemelterelő módszerekkel igyekszik tompítani érzelmi reakcióit«.”

3. A Biblia megerősíti mindezt. „Számtalan helyen utal arra, hogy **Isten felhasználja a szenvedést az életünkben**, lefaragja gyengeségeinket, és épít bennünket általa (lásd Zsid 12,1-7; Róm 8,18-30; 2Kor 1,3-12; 4,7–5,5; 11,24–12,10; valamint Péter első levele szinte teljes egészében [különösen 1Pt 1,6-7; 2,18-25; 3,1.6.9.13-17; 4,1-2.12-19; 5,1.5-11]).” A szenvedés **megváltoztatja önmagunkhoz és a javainkhoz való viszonyunkat, valamint az Istennel való kapcsolatunkat**. „C. S. Lewis jól ismert gondolata helyesen mutat rá: Isten suttog hozzánk a jólétben, de kiabál a nyomorúságban”.* „Egészségben, jólétben könnyű elhitetni magunkkal, hogy csodálatos kapcsolat fűz minket Istenhez... A szenvedés felfedi hitünk hiányosságait, hamisságát. Bizonyos értelemben csakis nehéz helyzetekben lehetünk bizonyosak abban, hogy valóban Isten az, akiben bízunk... A szenvedés közelebb visz minket Istenhez, hogy olyan szenvedéllyel imádkozzunk, mint azelőtt soha... A szenvedés **majdhogynem előfeltétele annak, hogy embertársaink hasznára legyünk**, különösen akkor, amikor őket veszik körül megpróbáltatások. A nehézségek sokkal együttérzőbbé tesznek bennünket.” A szenvedésben megtapasztaljuk és azután másoknak is továbbadjuk Isten vigasztalását, részesülve az Ő szenvedésében – ahogy Pál apostol is tette (2Kor 1,3-7). A szenvedés **Isten edzőterme**: a megpróbáltatások megerősítik „lelki izmainkat” (Zsid 12,11). Szendvedésünknek **mindig van határa**, s Isten pontosan tudja, mennyit engedhet meg nekünk: „*Emberi erőt meghaladó kísértés még nem ért titeket. Isten pedig hűséges, és nem hagy titeket erőtlön felül kísérteni; sőt a kísértéssel együtt el fogja készíteni a szabadulás útját is, hogy el bírjátok azt viselni.*” (1Kor 10,13) Ráadásul Ő megígérte, hogy a szenvedéssel is **a javunkat munkálja**: „*Azt pedig tudjuk, hogy akik Istent szeretik, azoknak minden javukra szolgál, azoknak, akiket örök elhatározása szerint elhívott.*” (Róm 8,28)

* „Isten suttog hozzánk az örömeinkben, szól hozzánk a lelkiismeretünkben, de kiált reánk a fájdalomban; ezen a hangszórón keresztül rázza föl a süket világot.” (C. S. Lewis: *A fájdalom* [Harmat, 1992, ford. Lukács László], 84. o.)

4. **A lélek felkészítését** illetően Keller megemlíti John S. Feinberg példáját, aki fejben igen sokat tudott a szenvedésről, de a szenvedés idején rájött, hogy ez a tudás csak akkor válik az ember hasznára, „ha **a szükséges belső lelki munkát** is elvégzi” (232–6. o.), vagyis ha a Biblia tanításait „alkalmazzuk... szívünkben, életünkben, élményeinkben – mégpedig úgy, hogy bölcsességet, kitartást, örömet, önismeretet, bátorságot és alázatot [más szóval jellemet] teremjenek.” Hasonló példaként említhető C. S. Lewis, aki ragyogó elméleti művet írt *A fájdalom* címmel, majd feleségének tragikus elvesztésekor szinte letaglózta őt a gyász (ld. *A bánatról* c. könyvecskéjét [Harmat, 2005, 2020]).

5. A szenvedés **sokféle formát ölthet** (237–48. o.). (1) Van, amit magunknak köszönhetünk, mint Jónás és Dávid (Jón 1; 2Sám 11–12). (2) Okozhatja mások árulása, támadása. (3) A veszteség egyetemes formáit mindenki megtapasztalja: pl. szeretteink halála, betegség, anyagi gondok, közelgő halálunk tudata. (4) Érhetnek minket természeti csapások vagy emberi eredetű katasztrófák. A szenvedés néha érthetetlen, látszólag értelmetlen (Jób). **Hatására** az ember gyakran eltávolodik a többiektől, befelé fordul, teljes reménytelenséget érez, haragszik magára, másokra és/vagy Istenre, illetve a bűnrészesség kísértésébe esik: a szerencsétlensége miatt feljogosítva érzi magát igazolhatatlan viselkedésmintákra, az önsajnálatra, a tehetetlenségre, a gögre vagy a vezeklésre.

6. Keller így **összegez** (252–3. o.): „Láthattuk tehát, hogy a szenvedés számtalan formát ölthet, és személyiségünknek, útjainknak megfelelően igen sokféle lehet. A Biblia tanítása szintén sokoldalú, s igazságait – a körülményektől, a szenvedés intenzitásától, a temperamentumtól függően – mindig a megfelelő sorrendben kell alkalmaznunk. S az sem mindegy, hogyan adjuk át ezeket az igazságokat... »Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy.« (Zsolt 23,4) Nos, úgy tűnik, ebben a völgyben több ösvény is akad. Az Úr, a tökéletes pásztor, mindnyájunknak megmutatja a legjobb utat.”

5. Istennel járva a szenvedés tüzeiben

1. Ézsaiás próféta által **Isten ígéretet tett**: „*Ne félj, mert megváltottalak, neveden szólítottalak, enyém vagy! Ha vízen kelsz át, én veled vagyok, és ha folyókon, azok nem sodornak el. Ha tűzben jársz, nem perzselődsz meg, a láng nem éget meg téged. Mert én, az ÚR vagyok a te Istened, Izráel Szentje, a te szabadítód!*” (Ézs 43,1-3) E képeket átvitt értelemben kell vennünk, de szó szerint is beteljesedtek Dániel három barátja esetében, akiket Nebukadneccar babiloni király a tűzes kemencébe vettetett, majd döbbsen láta, hogy sértetlenül járkálnak a tűzben egy negyedik alak – a testet öltés előtti Jézus Krisztus – kíséretében (Dán 3). Az emberi történelem folyamán nem volt példa ehhez foghatóra.

2. Az **Istennel járás aktív, felkészült harc**ot jelent, melyben **egyre jobban megismerjük Őt**. Péter apostol a nemesfémek hevítéssel való tisztításának képével egészíti ki Ézsaiás képes beszédét (1Pt 1,6-7). E **tűzpróbát** kiállva (ami nem automatikus) „van, ami megsemmisül, van, ami megtisztul, megerősödik bennünk” – írja Keller a 3. rész elején (263. o.). „*Zúzóadások, sebek tisztítanak meg a gonosságtól, és a test belsejében is érzett csapások.*” (Péld 20,30) Keller hozzáteszi (271–2. o.): „Ha Istennel együtt járjuk végig a szenvedés útját, ne számítsunk azonnali szabadulásra minden kérdésünkből, szomorúságunkból, félelmünkből. Jöhetnek olyan időszakok, amikor meglepő és megmagyarázhatatlan békesség tölti majd el bennünket, amely »minden értelmet felülhalad« [Fil 4,7]. Lesznek olyan napok, amikor a fény beragyog a sötét szobába, és új igazságokat értünk meg. Haladni fogunk tehát előre – hiszen ez is hozzátartozik a járás metaforájához –, de alapvetően lassú, egyenletes folyamat vár ránk, amelynek során ki kell tartanunk a konkrét, rendszeres lépések mellett. »Az igazak ösvénye pedig olyan, mint a hajnal világossága, mely minél tovább halad, annál világosabb lesz a teljes délig.« (Péld 4,18)”

3. „Melyek ezek a **konkrét, rendszeres lépések**? Milyen eszközökkel és módszerekkel **tarthatjuk fenn közösségünket Istennel**, és hogyan **válhatunk egyre erősebbé** (nem pedig gyengébbé) a nehézségek közepette? A Biblia számtalan példát felsorol, s bemutatja, miként cselekedtek, milyen irányt választottak, akik előttünk jártak a szenvedés útján. Járnunk kell, gyászolunk és zokognunk, bízunk és imádkozunk, gondolkodunk kell. Hálát kell adnunk, szeretnünk és reménykednünk kell... A felsorolt aktivitások mind egy stratégia részei, kiegészítik egymást, tehát egyiket sem hagyhatjuk el. Ám helyzetünktől, személyiségünktől és más egyedi körülményektől függően nagyobb hangsúlyt fektethetünk némelyikre. Ne úgy tekintsünk ezekre a **megküzdési stratégiákra**, mint egymásra épülő lépésekre, vagy mint amelyek mindenki számára egyformán fontosak. Mint tudjuk, nem létezik két egyforma út,

amely a szenvedésen vezet át. Viszont semmit sem hagyhatunk figyelmen kívül, amit a szenvedőknek tanácsol a Biblia.”

A. Zokognunk

1. Láttuk, hogy a szenvedés érdemszerző türesének a keresztény egyházban idővel kialakult pogány, sztoikus gyakorlata helyett Luther megpróbálta visszahozni a keresztény életbe a szenvedés bibliai megközelítését, beleértve a **könnyeket, a fájdalmat és a kérdések kimondását** (pl. Zsolt 39; 44,23; 88; 89,49; Jer 15,18; Jeremiás siralmi), **a szenvedők körütekintő, együttérző vigasztalását** (2Kor 1,3-12). Keller saját családja életéből is jó példát mutat erre: „Billy, az öcsém meleg volt és AIDS-beteg. A szüleim hívő keresztényként a hagyományos egyházi nézetet vallották, miszerint a homoszexualitás bűn. Amikor Billy állapota rosszra fordult, és beköltözött a hospice-házba, hetvenes éveikben járó szüleim másfél ezer kilométert utaztak, hét hónapon át egy rokonunknál szálltak meg és a kihúzható kanapén aludtak azért, hogy napi tizennégy órában Billy mellett lehessenek és ápolhassák őt. Nem szembesítették az életvitelével, még csak szóba sem hozták azt. Kortyonként itatták gyümölcslével, kanalként etették joghurttal. Kiszolgálták a legalapvetőbb szükségleteit. Végül Billy hozta szóba a kényes kérdéseket, amelyek annyi éven át megosztották a családot. A szüleim gondoskodó szeretete biztonságos környezetet teremtett az őszinte beszélgetéshez. Őszintén, könnyek között tudtunk tisztázni számos, a kapcsolatunkat és a lelki meggyőződésünket érintő kérdést.” (281. o.)

2. A 88. zsoltár mutatja, hogy **a reménytelennek tűnő szenvedés lehet tartós**, de jól fogadva megtaníthat minket arra, hogy **ne (csak) ajándékaiért szeressük Istent, hanem önmagáért** – új erőre és szilárdságra téve szert hívő életünkben. A keresztén szenvedő (Mt 27,45-46) „Jézusnak jutott a legmélyebb sötétség, a kozmikus méretű magány, hogy mi biztosak lehessünk benne: Isten sohasem hagy el bennünket, s nem távozik el tőlünk (Zsid 13,5).” Így a mi sötétségünk és magányunk a Jézuséhoz mérve mindig csak relatív (285–6. o.).

3. „Nem zárhatjuk le a kérdést anélkül, hogy megvizsgálnánk, mit is jelent **»örvendezni a szenvedésekben«** [vö. 1Pt 1,6-9; 1Thessz 5,16-18]. Később még foglalkozunk a témával, de fontos, hogy ne kizárólag érzelmi, illetve szubjektív oldalát lássuk a bibliai felszólításnak [miszerint örvendeznünk kell a szenvedések közepette]. Az örvendezés ugyanis nem jelent feltétlenül vidámságot, de azt sem, hogy a keresztényeknek összeszorított foggal kellene győzködniük magukat arról, hogy nem fognak alulmaradni a küzdelemben. Ezzel csupán azt fejeznék ki, hogy önmagukban bíznak – mintha magukban, Isten nélkül is elég erősek lennének. Erre persze nincs esélyük, tehát veszélyes lenne így gondolkodniuk. A szenvedés valóságos belső fájdalommal jár, elgyengíti az embert. Ha a tagadásba menekülünk – hajtogatva, hogy »köszönöm, jól vagyok« –, annak később megfizetjük az árát.” Krisztus ebben is a példaképünk lehet. A Gecsemáné-kertben „*maga mellé vette Pétert és Zebedeus két fiát, azután szomorkodni és gyötrődni kezdett. Akkor így szólt hozzájuk: Szomorú az én lelkem mindhalálig: maradjatok itt, és virrasszatok velem!*” (Mt 26,37-38) „Ha szeretnénk talpon maradni megpróbáltatásaink közepette, ahelyett hogy összetörnénk, fontos, hogy... **egyszerre éljük át az örömet és a fájdalmat.** (287–8. o.)

B. Bízunk, imádkozunk

1. A keresztény élet legalapvetőbb (helyesen értelmezve egyetlen) feltétele a hit, ami lényegében az Istenbe vetett **bizalmat** jelenti. John „Newton gondolata, miszerint »mindenne szükségünk van, amit Ő küld, de semmire sincs, amit visszatart«, egész óceánnyi bibliai teológiát sűrít egyetlen gyűszűbe”, kissé más oldalról közelítve meg a Róm 8,28 hatalmas ígértét (304. o.). Keller itt **József történetén** (1Móz 37–50) keresztül mutatja be az Istenbe vetett kitartó bizalom szükségességét és gyümölcsét.

2. A hitünk (bizalmunk) egyik állandó megnyilvánulása és erősítője, Isten kegyelmének alapvető eszköze az **imádság**, amely azonban csapdát is rejt. Keller **az imádság – és Jób története – titkát** boncolgatva fölteszi a kérdést: vajon miért engedte meg Isten a Sátánnak, hogy próbára tegye Jóbot? (310–11., 317–32. o.) „Úgy vélem, Isten tudta, hogy Jób szereti őt, ám ez a szeretet még tovább is növekedhetett, hogy aztán óriási hatással legyen az elkövetkező nemzedékekre. Azért engedte meg a szenvedést, hogy Jób nagyvárossá lehessen. Ám ez azt is jelenti, hogy a sátánnak valamiben igaza volt. Nem mindegy, hogy külsőségekben nyilvánul-e meg a vallásosságunk, vagy a szívünk legmélyén szeretjük Istent és vagyunk hűségesek hozzá. Ez a különbség bizonyos mértékben mindnyájunkra jellemző, s ez az oka annak, hogy nem elég bensőséges a kapcsolatunk Istennel, s nincs benne annyi örömünk és békességünk, amennyi lehetne. Vajon milyen lehet Isten igazi szolgálója? Nos, gondoljunk a szerelemre! Képzeli el, hogy szerelmesek vagyunk valakibe, aki viszonzza érzéseinket, de amint rosszabb anyagi helyzetbe kerülünk, faképnél hagy. Nem éreznénk-e azt, hogy csupán kihasznált? Nem gondolnánk-e, hogy nem önmagunkért szeretett, hanem kizárólag azért, amit nyújtani tudtunk neki? Istennel sincs ez másként: őt is önmagáért kell szeretnünk, nem ajándékaiért... Hogyan juthatunk el idáig? ...Attól tartok, ennek elsődleges módja, ha nehézségek adódnak az életünkben. A szenvedés során először önvizsgálatot tartunk, és felismerjük, hogy érdekből szeretjük Istent. Amikor elveszítjük legrágább kincseinket, kísértést érezhetünk, hogy dühösen hátat fordítsunk Istennek. A szenvedés azonban nagyszerű lehetőséget rejt magában: ahelyett, hogy lemondanánk Istentől, és eltávolodnánk tőle, olyan közel kerülhetünk hozzá, mint azelőtt soha.”

3. „**Jób** könyvének előszava és középső fejezetei egyaránt azt sugallják, hogy Jóbnak nem büntetésből kell szenvednie, nem a vétkeit torolja meg Isten. Emellett nem is nevelő szándék áll mögöttük, nem az a céljuk, hogy Jóbot ráébresszék tévedésére. Francis Anderson szerint lassan, de biztosan kiderül, hogy Jób nyomorúságának célja, hogy »**magasabb rendű életet éljen Istennel**«. Mivel Jób élete eleve kizárja a másik két lehetőséget, ez az egyetlen magyarázat... Anderson szerint ha Jób egyetértett volna barátaival abban, hogy konkrét bűnéért mér rá büntetést az Úr, akkor nem ismerhette volna föl a szenvedés valódi célját és előnyeit. Hiszen Isten egészen új alapokra akarja helyezni kapcsolatukat, Jób viselkedése pedig azt mutatja, hogy sejti is ezt. Minden beszédében és imádságában kifejezi, hogy találkozni szeretne Istennel, és szeretné hallani, ahogy szól hozzá. A könyv végén kiderül, hogy teljesül a vágya, csak éppen nem pontosan úgy, ahogy elképzelte. Amikor ugyanis Isten megjelenik és megszólítja Jóbot, négy döbbenetes, meglepő dolog történik”: (1) Jób életben marad; (2) az Úr nem válaszol, mégis ad választ (Jób nem tudja meg a szenvedése okát, de

jobban megismeri Istent és megtanul jobban bízni benne); (3) Jób szembesül az ellenvetéseit elsöprő igazsággal: az Úr az Isten, nem Jób; (4) kiderül, hogy Jóbnak igaza van, és a barátai tévednek. Isten párbeszédbe elegyedik Jóbbal, kapcsolatba lép vele. Jób a szenvedése tetőpontján felkiált: „*Mert én tudom, hogy az én megváltóm él, és utoljára megáll a por fölött, és ha ez a bőröm szertefoszlik is, testem nélkül is meglátom az Istent.*” (Jób 19,25-26). Keller hozzáteszi: „egyedül Jézus Krisztus személyén keresztül érthetjük meg, miként változik csecsemővé, majd szerető Megváltóvá a megszelídíthetetlen, végtelen Isten. A kereszten együtt teljesedik be szeretete és szentsége. Isten szent és igazságos, tehát Jézusnak meg kellett halnia a bűnökért, hogy megbocsáthasson nekünk. Jézus annyira szeretett minket, hogy ezt önként vállalta értünk. Az evangélium ad magyarázatot arra, hogyan lehet Isten egyszerre a szeretet és a harag Istene, akivel Jób személyesen találkozik egy viharos napon.” **Jézus az igazi Jób**, a valóban ártatlan szenvedő.

4. A szenvedés idején ne napi „áhitatot” tartsunk, biztatás és inspiráció végett olvasva a Bibliát, hanem „inkább **tanulmányozzuk az ígét**, próbáljuk megérteni a tanítást. Emlékeztessük magunkat arra, kicsoda Isten, kik vagyunk mi Krisztusban, és mit tett értünk. Simone Weil szerint fontos, hogy legalább *akarjuk* szeretni Istent. Tegyük meg minden tőlünk telhetőt azért, hogy imádkozzunk és elmélkedjünk az igazságon. És várjunk, ahogy Jób is várt.” Sokat segítenek ebben a **zsoltárok**, különösen ha **imádságként olvassuk** őket. (A hitet illetően ld. még *Biblikus gyülekezetvezetés* c. könyvem 0.D.2.2. bekezdését, hivo.hu/hrbgy.pdf, az imádságról pedig Keller egy másik könyvének kivonatát: hivo.hu/ima.pdf.)

C. Gondolkodunk, hálát adunk, szeretünk, remélünk

1. **Pál apostol** mindenképpen a legtöbbet szenvedett bibliai szereplők közé tartozik (ApCsel 9,16; 14,19-22; 1Kor 4,9-13; 2Kor 1,8-9; 4,8-11; 6,4-10; 11,23-29; 12,7-10) – írja Keller (333–44. o.). Személyei során megtapasztalta és leveleiben továbbadta Isten vigasztalását (2Kor 1,4). Megtalálta „*Isten békességét, amely minden értelmet meghalad*” (Fil 4,4-12). Ugyanitt leírja ennek módját is. Mindenekelőtt **megtanult** minden körülmények között **elégedett** lenni, mindenért **hálát adni**, mindig **örülni**. S ugyanerre biztatja olvasóit is – épp egy börtönből írva (Fil 1,13; vö. 1Thessz 5,16-18).

2. „Másodszor, Pál elárulja, hogy ez a békesség nem valaminek a hiányát, hanem valaminek a jelenlétét jelenti. Nem a félelem hiányáról, hanem **a védettség érzéséről** van szó... [Fil 4,7] A keresztények számára nem a negatív gondolatok elűzésével kezdődik a békesség, hiszen ez esetben nem vennénk tudomást helyzetünk súlyosságáról... Ahelyett, hogy hátat fordítanánk a tényeknek, beengedjük az életünkbe az **éltető erőt**, amelynek segítségével szembenézhetünk a valósággal..., felülemelkedhetünk, sőt felülkerekedhetünk a nehézségeken... Tapasztalatom szerint sokan csak tragikus helyzetekben, a halál árnyékának völgyében tapasztalják meg ezt a békességet.” Olyan ez, mint a tenger hullámain szilárdan álló szikla. E sziklaszilárd békesség klasszikus példája Pál apostol. E békesség elsajátítása érdekében „Pál **három olyan tevékenységet** nevez meg, amelyben érdemes elmerülnünk. Azok, akik ezt gyakran megteszik, könnyebben rálelnek Isten békességére. Ez a három tevékenység, ahogy én nevezem, egyfajta fegyelmezett gondolkodás, hálaadás és szeretet.”

3. A **gondolkodásunkat** illetően Pál a Fil 4,8-ban (vö. új Károli-ford.) „azt mondja: ha

békességre vágysz, *vedd számba* a Biblia legfontosabb tanításait.” Ez merőben eltér a világi könyvek tanácsától, melyek „inkább azt javasolják, ne töprengjünk annyit a világ dolgain, csak lazítsunk és keressünk élvezetet nyújtó élményeket. Pál szerint azonban a keresztény ember békessége épp ellenkezőképpen alakul ki; nem kevesebbet, hanem többet és intenzívebben kell töprengenünk az élet alapvető kérdésein. A Róm 8,18-ban konkrét példát is említ” erre.

4. „Miután megtanultunk fegyelmezetten gondolkodni, a **hálaadás** terén is fontos feladatunk van. Pál azt írja a Fil 4,6-ban: »Semmi miatt ne *aggódjatok*, hanem imádságban és könyörgésben mindenkor *hálaadással* járjátok fel kéréseiteket Isten előtt.« Az aggodalmaskodást tehát a hálaadással állítja szembe az apostol. Ugye, nem ez a természetes reakció számunkra? Azt a sorrendet éreznénk logikusnak, ha Pál először arra biztatna, hogy járjuk fel kéréseinket Isten előtt, majd pedig adjunk hálát, miután megválaszolta őket. Ő azonban másként gondolja: először kell hálát adnunk, még mielőtt ismernénk Isten válaszát... Lényegében azt kéri, **bízzunk Isten szuverén hatalmában**: abban, hogy a történelem és a mi életünk fölött egyaránt uralkodik.”

5. Végül meg kell tanulnunk **a helyes sorrendben szeretni**: először is Istent – mindenki másnál és minden egyébnél jobban. A sztoikus filozófusok szerint az emberek általában azért boldogtalanok, mert túlságosan szeretik az életet, ezért inkább az erényeikben – döntéseikben és jellemükben – kell keresniük a boldogságot. Ám az erényeink nem csupán a mi kezünkben vannak. A jellemünkben is könnyen csalódhatunk. „Egyetlen *változhatatlan* létezik: Isten. Az ő jelenléte, szeretete nem változik. Kizárólag abban a szeretetben nem fogunk csalódni, amely nem változhat, amelyet lehetetlen elveszíteni, amely nem életünk hullámzó természetén vagy helyes életmódunkon múlik. Ezt még a halál sem veheti el tőlünk... Nem az a gond, ha túlságosan szeretjük a hivatásunkat vagy a családjunkat, hanem az, ha ezekhez képest nem eléggé szeretjük Istent.” Ehhez persze közelebről meg kell ismernünk Őt. Nemcsak az eszünkkel és az akaratunkkal, tetteinkkel kell szeretnünk, hanem a szívünkkel, az érzéseinkkel is (bár a kettő nem ugyanaz; bővebben ld. hivo.hu/szeretet.htm).

6. „Semmi sem hasznosabb a szenvedő számára, mint a **remény** – írja Keller az utolsó fejezetben (353–9. o.) –, hiszen leginkább a remény megfakulása, elvesztése teszi elviselhetetlenné a fájdalmat. Nos, a Biblia utolsó könyvében a legnagyobb reménység vár ránk: egy olyan materiális világ, amelyben nincs szenvedés, s ahol minden könnyű letöröltetik szemünkről. Ez az élő reménység mindent megváltoztat.” Ezért szerették annyira az első századok üldözött keresztényei a Jelenések könyvét. Donald Grey Barnhouse, a neves bibliamagyarázó egy szemléletes példával világította meg ezt a reményt kislányának (aki fiatalon elvesztette édesanyját). Amikor elhaladt mellettük egy teherautó, megkérdezte tőle: „Melyiket szeretnéd, hogy föled magasodjon: a teherautó, vagy az árnyéka?» »Persze, hogy az árnyéka. Az nem okoz sérülést« – felelte a kislány. »Igazad van. Ha nem a teherautó kerül föled, hanem csak az árnyéka, akkor nincs baj. Anyukád fölé is csak a halál árnyéka vetült. Igazából él, sőt sokkal inkább életben van, mint mi. Ez azért lehetséges, mert kétezer évvel ezelőtt a halál, ez az óriási teherautó, elgázolta Jézust. Mivel ő meghalt, mi pedig hiszünk benne, minket már csak a halál árnyéka érinthet. A halál árnyéka pedig nem más, mint a dicsőség bejárata.«”

7. Keller (és felesége, Kathy) **maga is átélté ezt a reményteli békességet**. „Nem sokszor

éreztem életem során a »békességet, amely minden értelmet felülhalad« – írja. – Egy esetre viszont, amikor magam is a keresztények nagy reménységéből merítettem erőt, hálásan gondolok vissza. Közvetlenül a rák miatti műtetem előtt történt, mielőtt kioperálták a pajzsmirigyemet, és megkezdtem a sugárkezelést, amely a rákos pajzsmirigysejtek maradékát is elpusztítja. Természetesen az egész családot megviselte a helyzet, és mindnyájan nagyon aggódtunk. A műtét reggelén, miután elköszöntem a feleségemtől és a fiaimtól, betoltak az előkészítőbe. Mielőtt megkaptam az altatót, még imádkoztam, és legnagyobb meglepetésemre hirtelen egészen tisztán láttam mindent. Úgy tűnt, mintha az egész világegyetem egyetlen hatalmas, örömteli, boldog és gyönyörű birodalom lenne. Ez persze így is van, hiszen a háromszemélyű Isten a végtelen öröm, bölcsesség, szeretet és gyönyör világát alkotta meg. Ebben a dicsőséges birodalomban csupán egyetlen sötét pontot láttam, a mi világunkat, ahol ideiglenesen a fájdalom és a szenvedés is jelen volt. De ez is apró pontocská volt csupán, amely hamarosan eltűnik, s csak a hatalmas világosság marad. És akkor azt gondoltam: »Nem számít, hogyan sikerül a műtét. Minden rendben lesz. Velem, a feleségemmel, a gyermekeimmel, a gyülekezetemmel – nem lesz semmi baj.« Ragyogó békességgel a szívemben merültem álomba.”

8. „Ugyanebben az időszakban lángolt fel **Kathy Crohn-betegsége**, ami miatt a következő években számtalan műtéten kellett átesnie – akadt olyan év, amikor hétszer operálták meg. Volt egy pillanat, amikor úgy éreztem, a feleségem krónikus betegsége miatt le kellene mondanom a lelkeszi hivatásról. **Életünk legsötétebb időszakát** éltük át. Ráadásul – mind a Biblia, mind tapasztalataink alapján – bizonyosak vagyunk benne, hogy további, még sötétebb időszakok várnak ránk. Ám ezzel együtt olyan örömök is, amelyeket el sem tudunk képzelni. Életünkre visszatekintve **mindketten felismertük**, miféle tényező játszik központi szerepet abban, hogy az embernek idővel erősödik, illetve gyengül-e a hite, a jelleme, s hogy mennyire valóságos számára Isten: ez pedig nem más, mint a szenvedés. Amikor pedig kutatni kezdtük a Bibliát, hogy megértsük ezt a mély igazságot, világossá vált számunkra: a Biblia fő témája éppen az, hogy miként adhat Isten örömet az embernek, mégpedig nem a szenvedései *ellenére*, hanem azok *révén* is. Hiszen Jézus sem annak *ellenére* mentett meg bennünket, amit elszenvedett a kereszten, hanem éppen *azáltal*. Létezik tehát az örömnek egy olyan különleges, gazdag, elsőprő erejű formája, amelyet kizárólag szenvedéseinkben, illetve azok által ismerhetünk meg” (vö. Zsid 12,2, EFO) (15. o.).

9. **Carsont** a szenvedésről szóló könyve (DCHL) írása közben szarkoidózis érte utol, úgyhogy kb. két és fél évig erőtlén volt, és meg is halhatott volna. Felesége egy évtizeddel később szintén a halál közelébe került a rák miatt. Ld. egy 2004-es interjúja átiratának végét: <https://sydneyanglicans.net/news/1223a>.

10. **Összegzésül** Keller 10 „feladatot” fogalmaz meg (361–4. o.). (1) Ismerjük fel, hogy a szenvedés sokféle formát ölthet. (2) Vegyük figyelembe a személyiségbeli különbségeket. (3) Sírjunk nyugodtan. (4) Bízzunk Istenben. (5) Imádkozzunk. (6) Gondolkodjunk fegyelmezetten. (7) Tartsunk önvizsgálatot – *lehet*, hogy magunknak (is) köszönhetjük a szenvedésünket. (8) Állítsunk fel helyes (szeretet)sorrendet az életünkben. (9) Ne hanyagoljuk el a (keresztény) közösséget. (10) Fogadjuk el Isten kegyelmét és megbocsátását (különösen a magunknak köszönhető szenvedés esetén) – és szükség esetén bocsássunk meg másoknak.